

Profesionistul ca finalitate a personalismului energetic

Constantin Schifirneț

1. Câteva considerații despre personalismul energetic

C. Rădulescu-Motru a creat un sistem filosofic raționalist înrădăcinat profund în știință. El vede posibilă o metafizică întemeiată în datele științei, de fapt ca știința al cărei scop este elaborarea celei mai complete și mai puțin relative cunoștințe¹.

Pornind de la critica viziunii kantiene despre personalitate, filosoful tinde, în *Personalismul energetic*, spre o sinteză dintre natură și om, dintre materialism și idealism prin analiza transformărilor din natură care duc la cristalizarea personalității umane. C. Rădulescu-Motru a fundamentat sistemul personalismului energetic, conform căruia evoluția personalității umane este rodul tuturor energiilor universului.

Din gândirea chimistului Ostwald, C. Rădulescu-Motru preia ideea despre cosmosul energetic, considerată de el expresie a demersului științific și nu a unei speculații gratuite. C. Rădulescu-Motru face diferența între energia fizică și energia psihică, delimitându-se de concepția savantului german. Energia este substratul real obiectiv și necreat al lumii, aceasta este teza întregii gândiri a filosofului român.

C. Rădulescu-Motru nu rămâne la afirmarea tezei despre energie ca formă a oricărei existențe, el gândește despre energie în raporturile sale de determinare. Încă din 1902, în lucrarea *Știință și energie*, filosoful anunță tezele sistemului său filosofic: a. substanța ultimă a universului este energia; b. materia și mișcarea sunt forme ale energiei; c. știința se adaptează la cerințele personalității omenești. În aceeași scriere, gânditorul afirmă fără echivoc: „Pe baza teoriei energiei filosofia viitorului va putea clădi un sistem monist”², teză ce va constitui osatura lucrării *Personalismul energetic*. Adevărul științific este o formă de energie prin care sufletul omenesc se adaptează la mediu. Știința se definește ca un tip de cunoaștere a energiei sufletești.

Gânditorul român a fost interesat de găsirea unui răspuns filosofic la întrebarea privind unitatea științei, în încercarea de a depăși dualismul kantian dintre conștiință și realitate, întrucât el nu crede în ideea despre conștiință ca oglindă a realității. Dimpotrivă, unitatea conștiinței reale derivă din ideea de evoluție, și nu din structurile apriorice cum argumenta Kant. Conștiința reflectă substratul organic al personalității umane: “La baza personalității este unitatea sufletească. La baza unității sufletești este unitatea organică materială, individualitatea”. Rădulescu-Motru demonstrează cum conștiința ființează ca

¹ Gh.Al. Cazan, *C. Rădulescu-Motru*, în C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic și alte scrieri*, studiu, antologie și note de Gh.Al. Cazan, text stabilit de Gheorghe Pienescu, Editura Eminescu, București, 1984, p. XXXI.

² C. Rădulescu-Motru, *Știință și energie*, „Studii filosofice”, colecția Biblioteca pentru toți, 1907, p. 61.

un rezultat sintetic al întregii evoluții a Universului. Conștiința este o “recapitulare sintetică a lungului șir de adaptări produse prin evoluția organismului”.

Să observăm că pe parcursul evoluției are loc un proces de diferențiere, de adaptare și individualizare, al cărui produs final este personalitatea umană. Așadar, în acest mod se conferă evoluției un sens real, fiindcă structura Universului este determinată de realitatea personalității umane. În opera sa fundamentală, *Personalismul energetic*, el revine și marchează din nou deosebirea dintre energetismul lui Ostwald și personalismul energetic. Energetismul este o generalizare a noțiunii de energie și se reduce la aceasta. Noua viziune propusă de Rădulescu-Motru pornește de la o altă premisă, anume aceea că personalitatea umană este o formă de energie: „Personalismul energetic este, prin urmare, un realism fundat pe extensiunea legii energiei la întregul câmp al experienței omenești, atât materiale cât și sufletești. Personalitatea este energia în actul ei cel mai desăvârșit”.

Să amintim aici că un alt mare gânditor român, Ștefan Lupașcu a dat o soluție filosofică relației dintre energie și fenomenul psihic. Dacă Rădulescu-Motru dezvoltă idei din energetismul lui Ostwald, Lupașcu este mai degrabă orientat de teoria lui Einstein asupra energiei. Pentru Lupașcu, sistemul uman este compus din trei sisteme: sistemul fizic, sistemul biologic, sistemul psihic. Spre deosebire de Rădulescu-Motru, cu o viziune ce pornește din energetismul lui Ostwald, Lupașcu apreciază că, din demonstrarea echivalenței masei și a energiei de către Einstein, a rezultat o consecință esențială și realmente revoluționară: totul se reduce la energie. Lupașcu înlocuiește termenul de „elemente” cu cel de sistem energetic: „Așadar în acest fel materia, sub orice aspect se prezintă, este un eșafodaj de sisteme, de sisteme energetice”³. Energia este efectiv postulatată ca fiind omogenă: ea satisface astfel un principiu de identitate și un principiu de noncontradicție, scrie Lupașcu, iar un lucru nu poate conține în el însuși ceea ce îl contrazice, ceea ce se ridică împotriva lui însuși; el nu poate fi ceva și altceva în același timp.

Concepția energetistă a lui Rădulescu-Motru derivă și din aserțiunea sa că personalitatea aparține naturii, pentru că ea continuă activitatea și evoluția energetică a naturii. Rădulescu-Motru se înscrie în linia acelor doctrine care refuză opoziția artificială dintre natură și personalitatea umană, între ele fiind o unitate rezultată din caracterul dinamic al naturii corelat cu personalitatea ca formă a energiei universale. Aceasta, este o desăvârșire a evoluției naturii.

Personalismul energetic este o știință obiectivă care stabilește originea personalității în structura vieții omenești întregi, iar nu în individul uman izolat. Personalitatea umană este concepută în raport ineluctabil cu omenierea sau cu specia.

Reluând descrierea făcută lucrării *Personalismul energetic* susținem că aceasta este capodopera lui C. Rădulescu-Motru și a filosofiei românești. Contribuție a lui C. Rădulescu-Motru la dezvoltarea gândirii filosofice, personalismul energetic este o viziune înrădăcinată în știință și raționalism, ce depășește pozitivismul și susține virtuțile spiritului. cu deschidere spre problemele sociale naționale și europene. Personalismul energetic reprezintă soluția filosofică, de o certă actualitate, a eternei probleme privind relația dintre personalitate și natură, a cărei întemeiere se află în interpretarea proprie a marilor teme ale reflecției filosofice, cu deschidere spre problemele sociale naționale și europene. Prin originalitatea sa, personalismul energetic se înscrie între sistemele

³ Ștefan Lupașcu, *Energie și fenomen psihic* (I), <http://www.revista-mozaicul.ro/page14.html> așa cum a fost recepționată la 22 Mar 2008 02:52:07 GMT.

filosofice universale. Dacă nu ar fi fost hiatusul din cultura română din anii '50 din secolul al XX-lea, când grupările științifice universitare alcătuite în jurul marilor personalități au fost obligate să se destrame, am fi avut astăzi o solidă și prestigioasă școala românească a personalismului energetic⁴.

Este interesant că filosoful nu continuă abordarea sub unghiul personalismului energetic în lucrările ulterioare *Vocației*, fără a oferi o explicație, dar putem intui o anumită rezervă din partea sa privind oportunitatea studiului unor aspecte ale etnicității prin energetism. De aceea scrierile *Românismul* (1936), *Psihologia poporului român* (1937), *Timp și destin* (1940), *Etnicul românesc* (1942) sunt concepute pe alte coordonate doctrinare, și nu este nimic surprinzător că acestea reprezintă tendințele filosofice din Europa de la sfârșitul anilor '30 și începutul anilor '40 ai secolului al XX-lea.

2. Profesionistul

În doctrina personalismului energetic, Rădulescu-Motru lasă loc unei teme de profundă modernitate, aceea a profesionistului. Fără a fi în mod limpede influențat de viziunea tayloristă asupra producției industriale, filosoful român intuiește rolul excepțional pe care-l are profesionistul în orice domeniu al societății moderne. Din unghiul examinării relațiilor personalității cu alte dimensiuni ale ființei umane, C. Rădulescu-Motru discută despre diferența dintre personalitate și individualitate. Fiecare dintre ele se manifestă diferit, personalitatea pe planul social, iar individualitatea pe planul biologic. O altă deosebire stă în aceea că personalitatea stăpânește mediul prin muncă, pe când individualitatea se adaptează la mediu.

Persoana omenească este „o energie care își formează structura sa proprie unitară, prin corelațiile în care se află cu restul formelor de energie a universului”⁵.

Ființa umană are dimensiunile ei proprii regăsite în *conștiință, aptitudini și muncă*. Conștiința este cea care explică ființa umană, dar specificitatea acesteia este conferită de muncă. Persoana umană desfășoară o activitate pentru că dispune de capacitatea de a anticipa. Progresul vieții se concretizează în diferențieri între oameni, iar conștientizarea lor duce la anticipări. Trebuie spus că gânditorul nu stăruie suficient asupra acestui concept, cel al anticipării, considerat de unii exegeți „una din ideile de boltă ale *Personalismului energetic*”⁶. Se resimte o limită în sistemul său fiindcă nu dezvoltă ideea privind disponibilitatea ființei umane de a anticipa scopul acțiunii și al muncii.

Expresia deplină a personalității energetice rămâne profesionistul. Personalitatea „este profesionistul care, fără să facă pe apostolul, a realizat o tehnică nouă, morală sau materială, pe urmele căreia viața socială are un câștig de bunuri.”⁷. Idealul de personalitate al timpurilor moderne este întruchipat de profesionist.

⁴ Constantin Schifirneț, *Personalismul energetic - doctrina filosofică originală a lui C. Rădulescu-Motru*, studiu introductiv la C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, Editura Albatros, 2005, p. LVI. Din acest studiu reluăm unele idei.

⁵ C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, Editura Casa Școalelor, București, 1927, p. 106

⁶ Vasile Băncilă, *C. Rădulescu-Motru*, cap. *Doctrina personalismului energetic a domnului Rădulescu-Motru*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1997, p. 29.

⁷ C. Rădulescu-Motru, *op.cit.*, p. 220.

Uneori stilul autorului este cam echivoc, cum este, de pildă, afirmația că personalitatea este omul care a reușit să răscolească aptitudini nobile de muncă, fără a explica ce se poate înțelege prin acest tip de aptitudini. Este îndreptățită întrebarea: Orice face un profesionist ține numai de aptitudini sau pregătirea sa are relevanță, în manifestarea lui? La aceste întrebări C. Rădulescu-Motru nu răspunde în *Personalismul energetic*. O va face într-o altă lucrare *Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor*, 1932, după cum el însuși spune într-o scrisoare către Vasile Băncilă⁸. C. Rădulescu-Motru concepe vocația prin prisma personalismului energetic, considerand-o ca fiind „o sinteză de însușiri care obligă la manifestări personale, originale, creatoare de valori. Astfel, vocația include organizarea ierarhică a rolurilor sociale prin care se exprimă o personalitate”

Filosoful discriminează între personalitatea profesională, caracterizată printr-o specializare în raport cu un anumit tip de activitate, și personalitatea energetică, definită drept creatoare, care aparține omului de vocație, orientat spre inovație.

Caracterul distinctiv al profesionistului este dat în primul rând de faptul că este o resursă care produce, care creează și deschide perspectiva inovării continue. Profesionistul se afirmă prin exercițiul cotidian al muncii, exercițiu care îl face pe om creator și producător de noi realități, eminate umane, total diferite de cele din natură. Este limpede scopul urmărit de filosof – demonstrarea existenței omului prin muncă o poate conferi doar personalismul energetic. Gânditorul țintește spre a convinge cum formarea adevăratei personalități, deci a profesionistului, este posibilă numai datorită diferențierilor de muncă, acestea fiind singurele generatoare de finalitate.

Semnificația muncii în afirmarea personalității este discutată prin ideea despre fixarea, de la naștere, a tipurilor umane și despre emancipare ca un atribut indiscutabil al personalității. După Rădulescu-Motru, personalitatea se desăvârșește fiindcă și munca se perfecționează, teză doar enunțată și nu dezvoltată, deoarece gânditorul ar fi putut argumenta raportul intrinsec dintre personalitate și muncă, pentru a demonstra producerea schimbării de către personalitate în modul de a munci. De fapt, evoluția omenirii, exprimă, printre altele, și evoluția tipului de muncă, de la munca dominant fizică la o muncă exclusiv intelectuală. Rădulescu-Motru este îndrituit să afirme puterea creatoare a fiecărei personalități.

Rădulescu-Motru propune o clasificare a tipurilor de personalitate de-a lungul istoriei: 1. personalitatea înrădăcinată în activitatea agricolă, naturală - personalitatea quasi telurică; 2. personalitatea ce ține de personalismul anarhic; 3. personalitatea energetică specifică profesionistului: „În lumea modernă sunt atâtea forme de personalitate câte profesii sunt. Aceasta în principiu. În practică, lumea modernă este încă departe de a avea o personalitate în fiecare profesionist, și aceasta din cauza că munca modernă nu este pe deplin liberă. Sunt mulți opriți de la vocația lor; mulți, muncitori prin constrângere. Profesionist, în adevăratul înțeles al cuvântului, este omul care consideră profesia, nu ca pe un mijloc de câștig, egal oricărui alt mijloc, ci ca pe o chemare hotărâtoare pentru întreg rostul vieții sale. Profesionistul adevărat este totdeauna creator în profesia sa, fiindcă totdeauna din iubirea pentru profesie iese perfecționarea acesteia. Un asemenea profesionist este aceea ce am numit personalitate energetică”⁹.

⁸ Vezi Constantin Schifirneț, *C. Rădulescu-Motru. Viața și faptele sale*, vol. II, Editura Albatros, București, 2004, p. 197

⁹ C. Rădulescu-Motru, *op.cit.*, p. 254.

Am putea spune că filosoful român previzionează un trend al societății din a doua jumătate a secolului al XX-lea, care aduce în prim plan pe specialist în dauna lucrătorului. Societatea postindustrială, în care cunoașterea devine forță de producție, promovează tipul de profesionist calificat să știe să producă schimbare sau să îndrepte lucrurile, să inoveze și să inventeze. Indiscutabil, profesionistul capătă deprinderile unui consultant apt să identifice o problemă, să aleagă mijloacele și instrumentele de rezolvare a acestei probleme și să o rezolve.

Însăși cultura este asociată cu munca, deoarece primele începuturi de cultură apar ca urmare a diferențierii energiei sufletești în aptitudini. Nu putem avea cultură dacă ea nu este înnobilită de muncă, în actul dezvoltării și utilizării aptitudinilor profesionale. Rădulescu-Motru crede că sunt popoare fără aptitudini de muncă și din această stare rezultă o morală, o mentalitate, o poezie sau un specific național, dar lor le lipsește o cultură adevărată. Asemenea popoare sunt înrobite mediului natural și social legat de geografie, și, de aceea ele nu fac istorie deoarece ele sunt doar comunități adaptabile la natură și nu domină și nu transformă natura. Cultură reală fac numai acele popoare care pun în beneficiul lor natura. Astăzi, ne putem întreba: cu ce efecte s-a soldat exploatarea naturii de către societățile civilizate? Răspunsul îl găsim, fără dificultate, în nenumăratele intervenții ale omului asupra tuturor componentelor mediului natural prin industrializare, urbanizare, poluare, consumerism, turism etc.

Pe același principiu al muncii, filosoful discriminează între Orient și Occident cu motivația raționalismului și activismului culturii și civilizației europene. Dintr-o asemenea perspectivă, el susține că în Orient ar domina o personalitate preponderent mistică, incapabilă de organizare rațională, funciar contemplativă, atașată naturii. Culturile orientale nu ar neglija valoarea individuală activă.

Filosoful român apreciază starea culturii europene ca fiind într-o perioadă de tranziție: „Din ea a dispărut sufletul mistic, fără că în ea să se fi introdus pe deplin sufletul profesional.” În cultura europeană se cristalizează personalitatea energetică rațională, activă și transformatoare în raport cu natura, diferențiată după caracterul specializat al activităților.

Așadar, o cultură autentică este cultura științifică axată pe un nou tip uman – profesionistul. Tehnocrăția de astăzi l-a confirmat pe deplin. De altfel, Rădulescu-Motru își exprimă convingerea că în viitor cultura europeană va fi mai productivă și mai practică, ceea ce s-a și realizat în spațiul european în a doua jumătate a secolului al XX-lea: „Cultura viitoare a Europei va fi cultura unei elite profesionale.” Personalismul energetic se răsfrânge direct în structura axiologică a culturii europene, determinată decisiv de profesionist.

Rădulescu-Motru, adept al europeanismului, critică ideile lui Spengler și H. von Keyserling, care propovăduiau dispariția culturii europene, și își exprimă optimismul privind evoluția acesteia datorită acțiunii unui nou tip social, cel al profesionistului: „Cultura europeană suferă de un intelectualism unilateral, și lărgirea acestui intelectualism nu-i va aduce moartea, ci dimpotrivă renașterea pentru o viață nouă... Tipul culturii de mâine este muncitorul calificat”¹⁰. De la intelectualismul steril se va ajunge la o cultură a profesiei. Filosoful român se înscrie în curentul pozitiv și constructiv despre spiritul european, într-o perioadă când se puneă serios la îndoială posibilitatea unității

¹⁰ *Ibidem*, p. 214.

europene. Gânditorul nostru are o contribuție de netăgăduit, în mică măsură examinată și făcută cunoscută, la construcția europeană, ceea ce astăzi a devenit un loc comun. Este, din acest punct de vedere, primul filosof român, și printre primii în spațiul european, care aduce argumente filosofice, de incontestabilă consistență, pentru susținerea ideii de cultură europeană. Ea își păstrează acuitatea astăzi când o sumedenie de analiști discută superficial o chestiune fundamentală pentru destinul Europei, neavând nici o perspectivă clară, dincolo de preluarea, fără nici un efort de meditație, a unor idei din alte culturi. C. Rădulescu-Motru propune, într-o formulă sintetică, o viziune filosofică, deci un proiect teoretic despre fundamentele viitoarei Europe. Indiscutabil, personalismul energetic rămâne un reper sigur în filosofia culturii, și orice analiză a spiritului european nu poate ocoli contribuția gânditorului român.

În noile împrejurări istorice de după 23 august 1944, filosoful a meditat la personalismul energetic într-o societate ce avea să fie profund marcată de instalarea regimului comunist. În comunicarea *Morala personalismului energetic*, prezentată în ședința publică a Academiei Române din 16 mai 1946, C. Rădulescu-Motru afirmă fără echivoc: „În spiritul filosofiei personalismului energetic, evoluția omenirii merge spre tipul personalității omului de vocație.” Or, ideologia comunistă avea o perspectivă opusă personalismului energetic, - realizarea egalitarismului fiind scopul final și nu organizarea societății în raport de profesioniști. Omul de vocație nu se reduce la muncitor – tipul social central al ideologiei comuniste. În locul unei categorii sociale ce muncea predominant fizic, C. Rădulescu-Motru crede, îndreptățit, să sublinieze, rolul profesionistului într-o societate bazată pe știință și tehnică: „Prin oamenii de vocație, munca inventivă și productivă, adevărata pârgie a progresului, intră în deprinderile statornice ale omenirii și face posibilă diferențierea acesteia în personalități cu aptitudini variate pentru cultură”¹¹. Urmare a analizelor sale asupra noii societăți ce se profila în lume, C. Rădulescu-Motru a prevăzut încă din 1946 căderea comunismului în cel mult 50 de ani, așa cum a consemnat în scrierea sa *Revizuire și adăugiri*. Diminuarea sau chiar împiedicarea afirmării profesionistului ca motor al dezvoltării societății au fost factori care au erodat sistemul comunist.

Prin rolul acordat profesionistului filosofia lui C. Rădulescu-Motru exprimă modernitatea dar o modernitate tendențială. Aceasta este caracteristică unei societăți în care modernizarea este în primul rând spirituală, fiindcă modernitatea a fost provocată de elitele politice filosofice și literare. Rădulescu-Motru a argumentat evoluția modernă prin crearea aceluși spațiu public unde să fie expuse marile idei ale gândirii filosofice.

Teza lui Rădulescu-Motru are o actualitate indiscutabilă prin semnificația conferită personalității energetice de factor dinamic al evoluției. Refuzând rămânerea în spațiul abstracțiilor, filosoful aduce sistemului său o relevantă notă de pragmatism prin ideea despre profesionist ca finalitate a personalismului energetic. Profesionistul adaptează mediul la nevoile sale prin muncă eficientă și prin competență, și impune astfel un comportament cu impact în schimbarea socială.

Acest comportament se întemeiază pe funcționarea activă a structurilor raționale, pe capacitate de aplicabilitate a cunoștințelor, pe libertatea de acțiune, pe activitate

¹¹ C. Rădulescu-Motru, *Morala personalismului energetic*, „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii literare, seria III, tom XV. Mem. 1, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1946, p. 9.

creatoare, competența profesională adaptată unui tip de muncă. Viziunea lui Rădulescu-Motru asupra profesionistului este una activistă, diferită de alte concepții moderne care propovăduiesc dezumanizarea și înstrăinarea umană. Și nu este greu de observat că o confirmare clară a gândirii energetiste a lui Rădulescu-Motru o reprezintă omniprezența personalității de vocație în societățile actuale, structurate, în principal, în comunități ale cunoașterii. Este indiscutabil că personalitatea de vocație este modelul uman adecvat culturii, cunoașterii și al managementului, și anume profesionistul cu abilități reale de folosire a noilor tehnologii.

Profesionistul ca finalitate a personalismului energetic, *Analele științifice ale Institutului de studii europene „Ștefan Lupășcu”*. Seria Secvențe semio-logice, tom X, nr. 1-2, 2008, pp. 99-108.